

Владимир М. Вукомановић Растегорац¹

Универзитет у Београду

Факултет за образовање учитеља и васпитача

<https://orcid.org/0000-0002-9442-9435>

КАКО ОЖИВЕТИ ЗАВИЧАЈ СРПСКЕ ПОЕЗИЈЕ ЗА ДЕЦУ: ПРЕДЗМАЈЕВСКО ПЕСНИШТВО И ЊЕГОВИ МЕТОДИЧКИ ПОТЕНЦИЈАЛИ

Иако се сматра завичајем српског песништва за децу, повлашћено књижевноисторијско место предзмајевске поезије до данас није донело значајније помаке у ширини њене рецепције. Отуда је циљ овог текста да: 1) изнесе разлоге у прилог њеној актуализацији у савременом контексту, 2) укаже на корпус текстова који би (и) данас могли бити блиски детету, те 3) кроз парадигматичне примере њихове анализе понуди елементе за методичку интерпретацију која би допринела оживљавању наше књижевне баштине за децу. У раду се фокус ставља на могућности тумачења и критичког проматрања текста, али се додатно отварају и могућности које се тичу подстицања говорне културе и развоја језичких способности код деце.

Кључне речи: поезија за децу, методика развоја говора, методика наставе српског језика и књижевности

1. Уместо увода: један (не)могући задатак

Ако се завичај разуме као „место [...] где се неко родио и одрастао, родно место, родни крај; место, крај одакле неко води порекло” (RMS 2011: 367), онда се, метафорично гледано, као завичај српске поезије за децу може видети предзмајевско дечје песништво. У њему су, наиме, већ у великој мери присутни језичко-стилски и тематско-мотивски елементи који ће се доцније уграђивати у стихове Јована Јовановића Змаја и његових наследника (уп. ОРАЧИЋ 2009; VUKOMANOVIĆ RASTEGORAC 2016). Не само стога, предзмајевско песништво је тачка од које полази континуитет српског стиха за децу и младе, па има немерљив значај за историју (српске) књижевности. Ипак, књижевноисторијска релевантност текста није залог његове релевантности у васпитно-образовном контексту – такав утисак, рекло би се, илуструје и актуелни програм за прва четири разреда основне школе у којем нема ниједног предзмајевског песника нити песме (уп. NP1 2017; NP2 2018; NP3 2019; NP4 2019).

Да ли, међутим, мора бити тако? Постоји ли оправдање за то да се завичај српске поезије за децу наново актуализује у савременом контексту? Ако постоји, на који начин се то може учинити? То су нека од темељних питања на која покушава да одговори овај текст. Отуда ћемо у његовом првом делу размотрити разлоге који

¹vladimir.vukomanovic@uf.bg.ac.rs

(не) иду у прилог оживљавању предзмајевског песништва, а потом и указати на корпус текстова за које нам се чини да могу бити предмет читалачког искуства (и) данашњег детета. У потоњем, кроз парадигматичне примере анализе предзмајевских песама понудићемо елементе за њихову методичку интерпретацију, а додатно указати и на поједине могућности у оквиру којих се предзмајевска поезија може употребити за подстицање говорне културе и развоја језичких способности детета/ученика.

2. Предзмајевска поезија: аргументи *против* и *за*

Видљиве су потешкоће са којима се актуализација предзмајевског песништва у савременом контексту суочава, а оне би могле бити и својеврсни аргументи против њеног увођења у васпитно-образовне оквире. То су:

1) *аргументи сложене језичке обликовања* – предзмајевско песништво обилује застарелим облицима и лексемама, а на синтаксичкој равни карактерише га присуство инверзија реченичних елемената и сложених реченичних конструкција;

2) *аргументи стереотипног стилског обликовања* – предзмајевско песништво одликује мноштво конвенционалних фигура које се стога виде као уметнички неаутентичне;

3) *аргументи одсуства књижевне вредности* – предзмајевском песништву се ретко пориче књижевноисторијски значај, али му се још ређе признаје уметничка релевантност, у чему битну улогу игра теза да је у предзмајевској поезији дидактичка функција текста значајно потиснула естетску;

4) *аргументи методичке неутиједљивости* – савремена педагогија инсистира на томе да са децом и ученицима треба радити оно у чему она сама могу видети смисао, а претпоставка је да им такав смисао не могу понудити стихови који су настали пре скоро сто педесет година, у знатно другачијим друштвено-историјским околностима.

Наведени аргументи, чини се, намећу једнозначан одговор: од актуализације предзмајевског песништва данас треба – одустати. Ипак, ситуација се показује нешто другачијом кад се у обзир узму и потенцијални противаргументи:

1) *аргументи строге селекције песама* – кроз пажљив избор текстова могли би се издећи они који садрже значајан број архаичних облика и лексема, као и захтевних синтаксичких конструкција; ако се издвоји најчитљивије и оно што се, кроз адекватну усмену локализацију текста и(ли) писану методичку апаратуру, лакше може приближити деци, онда многи текстови не би морали бити изгубљени за интерпретацију;

2) *аргументи методичке утиједљивости конвенционалних фигура* – за младе говорнике, који тек упознају језик и његове стилске механизме, управо су најобичнија поређења, метафоре и сл. најбоља полазна тачка за упознавање резултата стилизације, нарочито ако су утемељена у конкретном животном искуству; осим тога, конвенционалне фигуре позивају на стваралачко преосмишљавање и подстицање критичког приступа књижевном језику и делу;

3) *аргументи релативности критичког суда* – суд о невеликој вредности предзмајевске поезије углавном се изриче са становишта онога што је дошло после ње, чиме се превиђа њена пионирска природа; ако се наглашена дидактичност у

њој (данас) види као мана, и ту треба имати у виду, најпре, да је савремена поезија за децу такође дидактична, само су њена средства другачија (ОРАЋИЋ 2011), а слично је са текстовима за одрасле (HUNT 1994); потом, ваља имати на уму да се дидактичност одређеног текста не може узети као довољан разлог да се са тим текстом дете не сусретне – управо појачана тенденциозност може да буде повод за критичко промишљање идеолошких аспеката текста и језичко-стилских механизма којима се они остварују (MITROVIĆ 2010; VUKOMANOVIĆ RASTEGORAC 2017);

4) *аргументи шемајско-проблемске разноврсности и њој специјалној интелектуалној функцији* – истина је да свет деце средином XIX века нема много сличности са светом детета почетком XXI столећа, али управо та разлика може да буде један од начина да се код деце освести могућност другачијег детињства, као и односа према детету у ранијим временима; велики удео предзмајевског песништва чине патриотске и религиозне песме – иако се оне могу учинити далеке читалачком хоризонту младог реципијента, стиче се утисак да родољубиви стихови наглашавају борбу сличну оној које приказује народна епика (која је у школском програму присутна), док би религиозна поезија могла да нађе место у корелацији са верском наставом.

Ако и прихватимо тезу да има смисла актуализовати предзмајевску поезију данас, то ипак не би требало поистоветити са њеним увођењем у институционалне васпитно-образовне оквире. Изазови су на том месту можда превелики, али се реално може замислити нека врста издавачког подухвата која би ове песме приближила деци. У оба случаја, посебну вредност заузима методичко промишљање питања како ове, у значајној мери заборављене текстове приближити деци искуству.

3. Интерпретативни и методички потенцијали предзмајевске поезије

Један од темељних циљева актуализације предзмајевског песништва данас може бити разумевање и тумачење предзмајевске песме слично ономе које је присутно кад говоримо и о ма ком другом уметничком тексту. У овом контексту је разумљивост стихова на основној равни важан критеријум – у њима се може прилагодити понека реч или облик, али уколико је потребна обухватнија адаптација, највероватније ће такав текст бити одбачен.² То значи да је на овом месту нужно опростити се од стихова Орфелинове *Мелодије к њролећу* (ORFELIN 1765; ORFELIN 1818), највећег броја песама из првог издања *Низа грађоценој дисера* Јована Сундечића (SUNDEČIĆ 1856), значајног броја песама Ђорђа Рајковића из *Јега и мега* (RAJKOVIĆ 1862), *Божићних песама* (BOŽIĆNE PESME 1862) или религиозних стихова из *Пријатеља српске младежи* (PRIJATELJ SRBSKE MLADEŽI 1866) итд. Насупрот томе, без прилагођавања или уз делимичну адаптацију на располага-

2 Ваља имати на уму да се принцип *све или ништа* не примењује строго ни према другим делима наше књижевне баштине: данас се Доситејеве басне обично адаптирају на различитим језичким нивоима – од морфонолошког до синтаксичког, а интервенције су присутне и на равнима композиције и смисла кроз прећутно „одстрањивање” обимних наравоученија. Другим речима, амортизација језичког израза може се сматрати тек мање или више оправданом и смисленом у *јојединачним* случајевима. Додатно, може се рећи како је и пожељно да у текстовима постоји одређени број непознатих лексема – на тај начин се проширује деци речник, а богатство српског језика чува од заборава. Без прихватања одређеног степена „неразумљивости” данас не би било могуће читати деци ни многе Змајеве песме на којима су генерације одрасле.

њу су нам поједине песме Бранка Радичевића, стихови Јована Суботића, Љубомира Ненадовића, Петра Деспотовића и Јована Грчића Миленка, а овим ауторима ваља прибројати и појединачне песме мање познатих песника. У овом раду нема места да се проговори о свим стиховима који су податни за читање и анализу, али ћемо покушати у наставку да укажемо на парадигматичне примере и њихове потенцијале.

3.1. Кратке форме у предзмајевској поезији за децу

Иако релативно редак, жанр стиховане загонетке је у предзмајевској поезији присутан, а за данашњег читаоца и даље комуникативан. Међу загонеткама предзмајевских аутора издвајају се оне које потписује Мита Нешковић (NEŠKOVIĆ 1872: 59), а неке међу њима су: „Има ноге не да иде / Већ да стоји само, / На њеном се крилу слатко / Одмарати знамо” (столица); „Прво сам бела ко бели снег, / После зелена ко зелен брег, / За тим ко крв сам румена ја / А деца радо једу ме сва” (вишња) итд. Као добар број других загонетака, и ове функционишу по принципу именовања одређених функција и карактеристика, при чему су њихова решења блиска знању детета.

У односу на загонетке нешто су заступљеније успаванке или песме сличне њима које за циљ имају да за дете призову спокојан сан: од Суботићеве „Малом Жарку кад спава” (SUBOTIĆ 1858: 1), која на почетку чува и карактеристичну формулу („Паи, буи, Жарко”), преко Деспотовићеве „Вечерње песме” (DESPOTOVIĆ 1872: 34–35), у којој анђели из даљине слећу „да над децом / Сву ноћ љупко стражаре, / Да их мир и покој благи, / Ружни снови не покваре”, па до стихова песме „Лаку ноћ!” Стевана Милашиновића (MILAŠINOVIĆ 1867: 192), у којој лирско ја проговара из деље перспективе. У оваквим песмама није реткост обраћање Богу и(ли) Богородици – један од жанрова који се појављује је и жанр стиховане молитве, а он у појединим реализацијама и данас чува језичку прозирност и лепоту непосредног песничког израза. Такве су, примера ради, „Јутрашња молитва” и „Вечерња молитва” Петра Деспотовића (DESPOTOVIĆ 1865: 28, 28–29).

Деспотовић је – осим религиозне поезије, о којој ће још бити речи – преда-но записивао још једну групу песама: то су оне испеване из перспективе детета као поздрави и честитке упућени различитим одраслим фигурама. Поједине стихове овог типа налазимо и у другом издању Сундечићевог *Низа грађоцјеној дисера*. Као илустрација ових песама нека послуже Сундечићева песма „Мајци на рођен-дан” (SUNDEČIĆ 1865: 112) и једна од Деспотовићевих која је, такође, посвећена мајци (DESPOTOVIĆ 1873: 11):

„Мајци на рођен-дан”

Мајчино је сладко име:
Мајчина је душа блага;
Мајчина је срећа дјечи
Над све ино мила и драга. –

Име сладко, мила мати!
Душо блага, душе моје;
У срећи ти, добро небо,
Умножило данке твоје!

* * *

И ако сам мала
 Опет нешто знам,
 Дан овај свечани
 Ја Вам честитам.

Премда у њиховим опусима има и доста разрађенијих честитака, навели смо ове две краће не само због ограничења у обиму текста већ и као добру илустрацију за могућности анализе. Најпре, очигледно је како њих готово да не треба адаптирати – прилагођавања се свODE на ситне правописне интервенције (*рођен-дан* → *рођендан*; *сладо* → *слајко*; и *ако* → *иако* и сл.) и евентуалне малобројне лексичке и(ли) синтаксичке промене (*Над све ино* → *Изнад свеја*). Потом, и поред једноставне структуре, поједине честитке су засићене довољно транспарентним стилским онеобичењима (*сладо име* – синестезија; *душа блага* – епитет; *мила мајини!* – епитет и апострофа и сл.). У случају Деспотовићеве песме примећујемо и употребу заменице *Ви* из поштовања: она данас, разуме се, није уобичајена у обраћању сина или ћерке мајци, али њена употреба у песми може да има двоструку сврху – она може да послужи да се укаже на ту разлику у односу деце и родитеља некад и сад, а исто тако чини да ова песма може да се данас употреби и приликом честитања некоме ко је старији, а детету није нарочито близак. У овом контексту, треба поменути како су код Сундечића, поред наведене песме, најкомуникативније „Брат брату”, „Сестра сестри” и „Пријатељ пријатељу” (SUNDEČIĆ 1865: 113, 114, 114), док се међу Деспотовићевим стиховима може наћи више десетина оваквих песама, при чему су оне упућене и различитим особама (оцу, мајци, брату, сестри, али и другим рођацима) и различитим поводима (честитка за имендан, крсно име и Нову годину).

Осим што се загонетке могу одгонетати, а остале песничке форме – од успаванке и молитве до поздрава и честитака – анализирати као и друге песме у предшколском или школском контексту, све ове кратке форме отварају простор и за активности које подстичу језичке и говорне способности. Поменуте загонетке могу бити подстицај за методички поступно стварање загонетака (више о томе у: MIĆIĆ 2020: 33–50), а тумачење формула поздрава и честитке такође се може усмерити ка стваралачком изражавању у којем би деца/ученици уз адекватно методичко вођење стварала своје текстове који припадају овим жанровима (уп. MILATOVIĆ 2019: 374). Ове кратке песме пуне наивне осећајности и топлине лаке су за учење напамет и рецитоване, а њихова примена се веома реално може замислити у предшколском и школском контексту, било у оквиру савладавања форми учтивости кроз ситуације учења (тзв. ситуационе игре или игре улога), било у процесу почетног читања и писања, где их сажетост препоручује не само за увежбавање читања већ и за преписивање текста или неку од уобичајених врста диктата (уп. MILATOVIĆ 2019: 355).

3.2. Предзмајевска поезија и слика детета

У једном делу предзмајевског песништва значајно место има наратија, а унутар те наратије најчешће главну улогу има лик детета. Неке од њих на Змају близак начин дочаравају игру и(ли) дијалог детета са животињама: тако Деспото-

вић пише песму „Дете и јагње” (DESPOTOVIĆ 1866: 182), док Алекса Поповић исписује саосећајан дијалог у песми „Дечко и тица” (POPOVIĆ A. 1872: 27–28):

Немој, немој, мали дечко,
Нејди близо ту,
Ту је гњездо, а у гњезду
Тичићи ми спу.

Волио би ближе прећи,
Ал' се уздржа,
Крај цбунића мали дечко
Стоји па гледа.

Тичиће је тица мала
Крилма покрила,
А дечку је с' „хвала, хвала!”
Благодарила.

Уз очекиване морфолошке, лексичке и правописне интервенције (*йицица* → *ййицица*; *нејди* → *не иди*; *близо* → *близу*; *гњездо* → *гнѣздо*; *йичићи* → *ййичићи*; *волио* → *волео*; *цбунића* → *жбунића*; *йицица* → *ййицица*; можда томе придодати и избацивање редундантног с') ова кратка песма постаје доступна и читаоцу предшколског узраста. Притом, елементи за анализу су ту: стихови у себи садрже антропоморфизацију птице и проговарање из њене перспективе, животну ситуацију, унутрашњу борбу између радозналости и послушности малог детета, бригу и љубав, молбу и захвалност мајке-птице. Будући да је у средишту песме не само однос птице-родитељке према детету које се приближава гњезду него и њен однос према потомству, није тешко проширити разговор о песми укључивањем аналогije са животним искуством детета слушаоца, које може да се поистовети не само са дечком који прилази птичићима већ и са птичићима самим.

Кад је реч о могућности идентификације са ликовима у песми, она може да дође до изражаја на више различитих начина. „Веселост” Петра Деспотовића испевана је из перспективе „деце веселе” (DESPOTOVIĆ 1866: 58), а „Песма на почетку школе” непознатог аутора из угла „ђачета добре воље” (GOLUB 1879: 129). Обе песмама доминирају идиличне слике детињства као доба радости, али и ђачког труда. Потоње, разуме се, афирмише и одређене особине и вредности детета, а то се знатно експлицитније чини оним стиховима у којима је централна тема песме постављена тако да осветљава обрасце пожељног и(ли) непожељног понашања. О томе често говоре већ и сами наслови песама: ту су „Добар ђак” (JOVANOVIĆ 1879: 117) и „Добра сеја” (GOLUB 1879: 57), с једне, и „Неваљали дечко Мита” (POPOVIĆ I. 1866: 110) и „Јогуница” (JOVANOVIĆ 1879: 68–69), с друге стране. У свим наведеним песмама карактер дечјих јунака се показује кроз ситуацију блиску дечјем животном искуству или кроз сплет ситуација који је занимљив и компонован тако да се лако може пратити. Њихови стихови доста транспарентно сликају мисли и осећања, поступке и особине дечјих ликова, позивајући на размишљање о њиховим мотивима, на вредновање њихових одлука и аргументовање става према њиховом понашању, а донекле и на самеравање начина живота и доминантних вредности

некада и сада.

Док се део предзмајевских песама о деци темељи на стихованој нарави и рефлексiji која за исприповеданим следи, присутни су и такви стихови у којима централно место заузимају емоција и песничка слика. Као илустративни за тај, други крак предзмајевског песништва могу се узети стихови песме Јована Суботића „Вида и златан сан” (SUBOTIĆ 1858: 4):

Заспала је мала Вида
Њој долази златан санак,
Да се мало поиграју,
И по цвѣћу провитлају.
Златан санак на праг стао,
Преко прага на нос пао,
А Вида се засмѣјала,
Па се у сну насмѣјала.

Нужне интервенције у овој песми су замена јата (ѣ) екавским рефлексом (е) и, евентуално, замена речи „провитлају” речју „провијају”, односно кратко синонимно или ситуационо објашњење њеног значења („кретати се, трчати укруг” или сл.). Са друге стране, ова песма у само неколико стихова доноси идиличну слику детињства, антропоморфизацију сна и хумор заснован на комици ситуације. Осим тога, ваља приметити употребу епитета *златан* и хипокористика *санак*, који уносе додатне конотације (вредности, лепоте, односно малености и присности), док кратак стих и рима доприносе разиграности песме која пева истовремено о дејој радосној игри и невиности сна. На сродној сликовитости и ведрини у ритму почињају и неке друге Суботићеве песме о малој Види: у „Златној рибици” (SUBOTIĆ 1858: 4) уплакану Види рибица пева и својом песмом успава да је утеши и донесе јој сан, док се у финалу песме „Мала Вида” (SUBOTIĆ 1858: 140) успоставља паралелизам два дивна призора – „Мала с’ Вида насмѣјала, / Ружица се разцвѣтала” – која песнички посредно указују на благотворну моћ дејег осмеха. Песма „Колѣвка” (SUBOTIĆ 1858: 143–144) преузима образац усмене лирике: Видина мајка позива најпре колунције да јој од зрака јутарњег сунца сакују колевку за Виду, потом и танкопреље младе да јој од месечевих зрака опредугу пелене. Ова лирска потрага, која подстиче имагинацију реципијента (како би то изгледала колевка од сунчевих зрака? како направити пелене од зрака младог месеца? и сл.) и која говори о нежности и љубави мајке према свом детету, праћена је метафориком у којој се дете види као „нежни анђео” којег је небо послало мајци – метафориком једноставном и блиском свакодневном говору, а онда и дејем искуству. Таква метафорика присутна је и у песми „И плач и смѣх” (SUBOTIĆ 1858: 146–147), где се Видине сузе поистовећују са бисерима („Мала Вида плаче, / У плачу се смије, / Низ образе бисер / У крило се лије”), али се истовремено уводи и више него читљиво поређење: „На лицу јој сладка / Пресијава туга, / Као зора јасна, / Красна као дуга”). То су тек неке Суботићеве песме кратке и једноставне композиције, прозирног језика и детету блиског стилског обликовања.

Да се дете перципира као биће које је блиско природи – неживој и живој, биљкама и животињама – показује и једна од најобимнијих тематских група песама које се могу наћи у предзмајевском песништву. Реч је о стиховима који опевају

најчешће живе пролећне пејзаже, па су стога по правилу испуњени оптимизмом, ведрим и динамичним песничким сликама. Опевању природе у предзмајевском периоду најоданији је био Јован Грчић Миленко – он је исписао цео један циклус песама које се, уз тек понеки изузетак, сврставају у поезију за децу. Једна од краћих и експресивнијих песама носи наслов „Љубичице” (GRČIĆ 1869: 162), па је овде дајемо у целини:

Гле, долина загрлила
Јато љубичица,
Па их моли умиљато:
Да помоле лица,
Поносите лица!

А љубице мирисаве
Стидљиво се крећу...
Здрављајући поточиће,
Што се крај њи шећу...
Поносите шећу!...

Од првог *гле*, које позива читаоца да и сам баци поглед око себе, Грчићеве стихови уводе младог реципијента у усхићење светом и сликом тог света. Долина попут друга или родитеља *јрли* љубичице, а њихово мноштво је виђено као *јајџо* – не само да је уведен симбол пролећа већ је у две речи доживео суптилно преображење из *цветџа* у *јџицу*. У наставку песме долина и љубичице доживљавају даљу антропоморфизацију: долина „моли умиљато” љубичице, а љубичице задобијају „лица, / поносите лица”. Ту није крај фигуративности: љубичице задобијају и моћ *јокреџа*, који се описује као *стидљив*, и моћ да тим покретом *јоздрављају* поточиће. Слика на крају песме захвата и мале потоке – њихов ток се види као *шејџа*, *јоносџа* *шејџа*. Ако додамо овде да је повишена емотивност исказана употребом узвичника и понављањем речи на крају строфа, све то нас води закључку да је на изузетно кратком простору дата ритмична и једноставна, а ванредно динамична и пуна слика пролећног *оживљавања* природе. Притом, језичких препрека за савременог реципијента готово да уопште нема: ако је необичан облик *здрављајући*, он се може заменити презентским *јоздрављају*, док се дијалекатско *шећу* лако препознаје као скраћени облик презентског *шејџају*. Корпус сличних песама могао би да обухвати и Грчићеве стихове „Пролетњи дан”, „Лахор и његове сасе”, „После кише” (GRČIĆ 1869: 160–162, 181, 189–190), Деспотовићеве „Пролетна песма”, „Крин красни”, „Сунцокрет” (DESPOTOVIĆ 1865: 35–36, 36–37, 37–38), као и песме „Волим” и „Тица” Стевана Поповића (POPOVIĆ S. 1872: 7–8, 28), односно „Поздрав” Бранка Радичевића (RADIČEVIĆ 1872: 15). Знатно су ређе, и тим драгоценије песме које покривају и друга годишња доба, попут Поповићеве „Четир годишња времена” (POPOVIĆ S. 1872: 13–14) или Миленковог „Јесењег лишћа” (GRČIĆ 1872: 22).

Историјски тренутак у којем су предзмајевске песме настале битно је утицао на то да значајно место у њима заузму теме родољубља и православља. Када Мита Поповић исписује песму „Срећан ли сам...” из перспективе детета (POPOVIĆ M. 1872: 69), тај детињи лирски субјект срећу приписује томе што има „стару мај-

ку”, „сеју малену и младу” и браћу која га воле, али изнад свега срећу приписује томе што у његовим грудима „српско срце бије”. С друге стране, Сундечићев мали Перо „Бога моли, / Бог га слуша и анђели / Бог му даје цв’јет од здравља, / Анђели му цв’јет чувају; / Расте Перо кó ружица, / И мирише кó душица” (SUNDEČIĆ 1865: 20); Деспотовићево инклузивно *ми* уводи у простор песме и молитве и младог читаоца „Вечерње песме”: „Од нас Боже хвалу прими, / Од захвалне деце Твоје” (DESPOTOVIĆ 1865: 35). Многи предзмајевски стихови садрже у себи сличну религиозну ноту кроз исказивање захвалности Богу, дивљење свету који је створио и сл., а заједно с њим и читав један реторички репертоар који ту врсту виталистичког заноса прати. Извесно је, наравно, да у овим песмама жеље одраслих проговарају кроз уста детета или кроз слику детета какво би оно „требало да буде”. Тиме се, кроз афирмацију патриотизма и побожности, приближавамо једном од важних обележја предзмајевске поезије – њеној тенденциозности – о којој ће посебно бити речи.³

Аспекти анализе, као што смо видели, могу бити разноврсни, а они – као и у случају тумачења кратких форми – могу бити и повод да се дубље захвате језичке и стилске особености текста кроз дечје стваралаштво. Одређене језичке одлике текста позивају на осмишљавање језичких игара које су подстакнуте тим карактеристикама – примера ради ту је мноштво деминутива и присуство појединих сложеница код Суботића (за осмишљавање игара уп. VUKOMANOVIĆ RASTEGORAC 2023). Додатно, употреба конвенционалних фигура не позива само на њихово рашчитавање и дешифровање већ и на стварање других (метафора и поређења, персонификација и апострофа, па и једноставнијих синестезија) по сличном моделу (в. поједине примере за то у: VUKOMANOVIĆ RASTEGORAC 2024). Осим тога, наративна природа песама о различитим дечјим фигурама може да се лако преточи у стрип или да задобије неку врсту сценске изведбе, а можда и креативне надоградње кроз стваралачко причање/писање. Описи људи и природе не само што омогућавају богаћење речника и компаративно сагледавање реализације сличних мотива и тема, уочавања сличности и разлика, и тако сензибилизацију читалаца за оно што је оригинално и другачије, већ се могу уградити у дескрипције деце/ученика, али и додатно проширивати кроз методичко вођење (уп. MILATOVIĆ: 347–351). Коначно, чини се да би било неозбиљно превидети вредност религиозних песама предзмајевских аутора – понајвише Петра Деспотовића – које актуализацију могу да добију на часовима верске наставе, током празновања верских празника или у каквом другом сличном контексту (нпр. „Песма о рођењу мајке божије”, „Ускрс” – DESPOTOVIĆ 1865: 3–4, 13–14; „Колко пута Богу захвалити треба” – DESPOTOVIĆ 1866: 104).

3.3. Предзмајевска стихована поука

Дидактичност предзмајевске поезије добро је позната њена одлика. На почецима српске поезије за децу рудиментарна форма дидактичне песме је она

3 Овде се тек може додати: као што је историјски условљена појава ових, патриотских и религиозних тенденција, исто тако је и „осетљивост” покретања ових тема у савременом контексту могуће видети као утицај друштвено-историјских чинилаца. Другим речима, то што ове теме понекад делују „анахроно” савременом младом читаоцу (или родитељу) не значи да их треба заобилазити, већ да те теме треба покретати, а онда проматрати, као и све друге, уз критичку дистанцу и пажљиво резонување.

која представља стиховану поуку, а која се често назива „зрнцем” или „искрицом” (~ мудрости): „Добро твори другомъ само зато: / Што є тебе башъ изабра на-то” (SUNDEČIĆ 1856: 92), „Свега на свету, свега нестaje/ Ал часно име довек остаје” (DESPOTOVIĆ 1865: 41) – само су неке међу њима. Нешто развијенија форма подразумева увођење дијалога, који динамизује семантику пословице конкретизујући је кроз то што су речи приписане (са)говорнику (уп.: „Шта радиш? – Копам јаму. – / А кому? – Својем брату. – / Та нè: нег себи саму”; SUNDEČIĆ 1865: 117). Даља разрада подразумева и нарастање песничког ткива: тако се песма Исе Ћирића „Три питања” (ĆIRIĆ 1872b: 6) састоји из три катрена, при чему је сваки од њих грађен дијалошки: прва половина строфе поставља питање, а друга половина одговара на њега (уп. „Зашт два ува да имамо, / А тек једна уста само? / ’Више слушај, мање збори – / Зато творац тако створи!”). Слично томе, Сундечићева песма „Кад си срећан?” (SUNDEČIĆ 1865: 77) на насловно питање одговара у два потеза, кроз контрастирање богатства, сласти и власти, с једне стране, и тешке стазе врлина под заштитом Бога, с друге стране, при чему се смисао, наравно, види у другој могућности. Такву врсту дијалога, у којој питање призива директан и недвосмислен одговор ауторитета од искуства – наизглед неутралног, па стога и универзалног – доноси и песма „Срце дечије”, објављена у *Божићу* (BOŽIĆ 1875: 44–45), која кроз низ конвенционалних поређења одговара на питање „Какво треба овог света / да је срце у детета?” – „Као љиљан нек је чисто, / Као роса нек је бистро, / К’о љубица нек је смерно, / К’о зрцало нек је верно” итд.

Разрада дидактичног сижеа подразумева да се у појединим случајевима песма гради на ситуацији која је блиска дејем искуству, а улога ауторитета може да буде више или мање прикривена. Мала Љуба, „мило дјете”, у Сундечићевој песми „Љуба и љубица” пита цвет зашто се сакрио под бодљицама, а цвет на то одговара да је функција „драчице” да одврати пролазника од тога да је убере и допринесе да увене раније (уп. SUNDEČIĆ 1865: 106). Овом гласу цвета придружује се у оделитој, курзивом истакнутој строфи глас који и експлицитно дефинише идејни смисао стихова – да се невиност и лепота морају добро заштитити како би се сачувале. У часопису *Голуб* песма „Држи ред!” отворено уводи мајчинску фигуру ауторитета, која указује детету на разлику између познавања пословице да „ред држи свет” и деловања у складу с њом (в. GOLUB 1879: 152). Тенденциозност песме није наглашена само отвореним прекором старијег, већ и граматички (императивом), правописно (узвичником), композиционо (порука је истакнута у наслову, последња строфа је и експлицитно поентира), али и различитим кодовима (не само вербалним већ и илустрацијом која прати текст песме).

Аутор који се највише посветио баснама у подручју предзмајевског стиха је Љубомир Ненадовић. Формално преобликовање басне повлачило је код њега не само промену у ритму текста него и мање или веће „разраде” предлошка – додатним атрибутима/епитетима, ситуацијама и додавањем детаља у тим ситуацијама, понекад и укључењем управног говора. Будући да су ови текстови нешто дужи, већа је вероватноћа да ће у њима бити више непознатих речи, облика или захтевнијих синтаксичких конструкција – отуда део Ненадовићевих стихова данас није могуће без обимније и пажљиве прераде поставити пред младог читаоца. Ипак,

није мали број оних у којима је потребно адаптирати тек понеку реч или промени-ти њихов редослед, евентуално савесно препевати неколицину стихова тек да буду за нијансу ближи савременом језику. Међу њима су „Дивля ябука и ружа”, „Пасъ и нѣгова сенка”, „Еленъ”, „Гавранъ и лисица”, „Две жабе”, „Магарацъ и жабе”, „Туђе перѣ” (NENADOVIĆ 1860: 114–115, 193, 198, 203, 204, 208, 209). Као пример басне којој темељна адаптација није потребна овде ћемо навести једну која је мање позната и у прозном облику (NENADOVIĆ 1860: 200):

„Лисица и тигаръ”

У средъ шуме густе а ютра єднога,
Срела є лисица тигра шаренога.
Учтиво є она нѣга поздравила,
Па му онда она была говорила:
„Кадъ те годе видимъ, мени є милина!
Ахъ да ми є твоя снага и дрзина!”
„А заръ не бы хтела, тигаръ іой беседи,
И кожу имати, она много вреди?
Шарена є видишъ, башъ бы за те была –
Онда д’ ты и споля себи налчила.”
„На томе ты фала, одговоръ є лиє,
Свак’ у себи радо свое ѣуди криє.
Я нежелимъ, веруй – баръ садъ те нелажемъ –
Каква самъ изнутра да свету покажемъ.”

Као што се види, Ненадовићева басна задржава све устаљене и очекиване одлике жанра: ликове и њихову једнодимензионалну карактеризацију, антропоморфизацију животиња, алегоричну природу текста и – често експлицитну – поуку, а они сви заједно позивају на успостављање везе са животним искуством читаоца.⁴ Слично важи и за предзмајевске „препеве” народних прича: Иса Ћирић је написао стиховану верзију народне приче (или басне) о голубу и пчели (ĆIRIĆ 1872a: 16), док се у збирци *Дан и ноћ* могла наћи песма „Опклада” (DAN I NOĆ 1877: 45), која представља прераду познате приче „Ветар и сунце”.⁵

На крају, у корпусу предзмајевских стихова сасвим особито место заузима Ненадовићева песма једноставног наслова „Марко и лопта” (NENADOVIĆ 1863: 8–9). Иако је њој потребна можда нешто обимнија адаптација, чини се да би тај труд имао смисла: Марко из песме није било који Марко, већ – Марко Краљевић.

4 Овде није лоше поменути да и Сундечић у другом, допуњеном издању *Низа грађоцијеној дисера* доноси стиховану басну „Лисица и лавица” (SUNDEČIĆ 1865: 108), која је блиска данашњем говору.

5 Додатно је, рецимо, Стеван Поповић у песми „Мрав” близак е(сте)тици басне: кроз алегоријску слику о „малом мравку”, који „по ваздан ради, / Лети купи, вуче, слаже, / А зими се слади”, долази се и експлицитно у последњем делу песме до фигуре лењег детета: „Лењо дете нек се стиди / Када вредна мрава види!” (POPOVIĆ S. 1872: 27). Дакле, у овом случају је присутан и експлицитан прекор на завршетку песме, који има улогу да додатно потцрта афирмацију двеју вредности: индивидуални труд мрава и колективну слогу мравље заједнице као значајне врлине које препоручује и детету-читаоцу.

Съ топузиномъ своіомъ идући некуда,
 Едну лопту малу види поредъ пута:
 Па као изъ шале текъ да види шта є,
 Топузиномъ своіомъ лако удара є,
 Ал' да видишъ чуда – та є лопта мала
 Одъ свакогъ удара све већа постала.
 [...]

Алъ опетъ залуду – ту помоћи ние
 Лопта више расте што є више биє.
 Яви му се вила изъ горе зелене:
 „Окани се Марко те лопте несрећне!
 Заръ невидишъ да се – живъ га Бог убио
 У ту лопту сушти пркосъ претворио;
 [...]

Нада те с' неможе нигде юнакъ наћи,
 Алъ съ пркосомъ немошъ ти на край изаћи.”

Песми је неопходно правописно прилагођавање, као и понека лексичка интервенција, али се исто тако чини очигледним какве могућности за анализу и разумевање пружа: од „откривања” догађаја о којем нема речи у нашем епском наслеђу, преко идентификације са главним јунаком до идејног слоја текста; од упоређивања дужине стиха и (не)присуства риме преко препознавања устаљених елемената епске песме (појава виле, коришћење сталних епитета у синтагмама попут *горе зелене*, израза-формула попут „жив га Бог убио”), уочавања сличности и разлика Ненадовићевог Марка са Краљевићем Марком у епској традицији, а онда и његовог самаравања са савременим *авантиурама* овог епског јунака у делу Бранка Стевановића – то су тек нека од могућих чворишта разговора у процесу тумачења ових стихова.

Експлицитност са којом се основна идеја, а онда и систем вредности, уграђује у предзмајевски текст омогућава њено лакше разумевање и тумачење, на различитим равнима и из различитих перспектива. Изузев тога, она може да позива и на интуитивно препознавање уобичајених језичко-стилских механизма у којима се идеологија текста објављује, а онда и на успостављање критичке дистанце према тексту и вредностима које промовише, о чему смо детаљније писали у једном од претходних радова (VUKOMANOVIĆ RASTEGORAC 2017). Отуда се упознавање са њима не мора видети само као „поучавање стихом” већ и као позив на конструктивну дебату, на самаравање онога што текст поручује са сопственим животним искуством, а онда и стваралачко причање/писање на основу краћих или дужих дидактичких форми.

4. Уместо закључка: повратак завичају поезије за децу

Иако се повратак завичају српског песништва за децу на први поглед чини немогућим, темељније промишљање релативизује такав став. Интерпретативне могућности које би могао да пружи строжи избор предзмајевске поезије нису мале: оне укључују упознавање и тумачење различитих песничких жанрова и језичко-стилских средстава, лирске и поучне реализације дечјег песништва, наративног и дескриптивног поетског израза. Испеване уз укључење различитих перспектива,

неретко у дијалогској форми, оне покрећу код читаоца процес идентификације и потом активирање сопственог животног искуства, који се упошљавају и у доживљају приказаних емоција и песничких слика, и у аналитичком, критичком сагледавању представљених модела понашања и стихом обликованих поука. Додатно, поједине песме позивају на компаративно сагледавање, увиђање и промишљање важних сличности и разлика у њима, али могу бити и подстицај за дејчи развој језичких способности, као и стваралаштво у домену говорне културе.

Притом, ваља имати на уму да су овим текстом дотакнуте тек неке могућности актуализације предзмајевске поезије у савременом контексту. Услед ограничења у обиму текста овде ћемо само назначити да се у факултативном, игроликом и(ли) радионичарском формату може креативно приступити и оним текстовима који су тешко проходни за интерпретацију. Примера ради, у замишљеној игри „Језичког археолога” деца би у одломцима Орфелинове *Мелодије* или *Божихних йесама* могла препознавати графеме које данас постоје и упознати оне које данас код нас не постоје; после тумачења начина читања ових потоњих могла би да састављају своје „тајне”, „шифроване” поруке или осмишљавају своје писмо; слична игра могла би се спровести и кроз поређење две различите верзије једне исте песме (рецимо, поједине Сундечићеве песме и Ненадовићеве басне штампане су у различитим ортографијама). Недоследно бележење графема *j*, *x*, *φ* и других – са којима проблема има и део данашњих млађих, али и одраслих говорника – могло би да буде повод за игру „У штампарији старих стихова”, у којој би деца исправљала „грешке” у појединим текстовима и сл. И не само то – као што смо назначили, поједини стихови предзмајевских аутора позивају на успостављање корелација са верском наставом и светом око нас, ликовном културом или, доцније, историјом. У контексту универзитетске наставе методички потенцијал ових стихова је, рекло би се, очигледан: онима који проучавају историју српског језика могу бити занимљиви примери употребе различитих писама и правописа, присуство одређених морфонолошких црта и дијалекатских облика, конкуренција лексема које припадају рускословенској и српскословенској традицији, као и наслеђу народног језика; насупрот томе, историчари књижевности (за децу) у њој ће пронаћи специфичну слику детета и односа према њему, као и различите начине идеологизације текста намењеног најмлађој публици.

Кад се све то има у виду, можда се с правом може рећи да темељнији повратак завичају српске поезије за децу – тек следи.

Цитирана литератyра

- HUNT 1994: HUNT, Peter. *An Introduction to children's Literature*. New York: Oxford, 1994.
- MILATOVIĆ 2019: MILATOVIĆ, Vuk. *Metodika nastave srpskog jezika i književnosti: u mlađim razredima osnovne škole*. Београд: Учитељски факултет, 2019. [orig.] Милатовић, Вук. *Методика наставе српског језика и књижевности: у млађим разредима основне школе*. Београд: Учитељски факултет, 2019.
- MITROVIĆ 2010: MITROVIĆ, Milica. *Pismenost i obrazovanje: perspektiva Novih studija pismenosti*. Београд: Филозофски факултет, 2010. [orig.] Митровић, Милица. *Писменост и образовање: перспектива Нових студија писмености*. Београд: Филозофски факултет, 2010.

- MIČIĆ 2020: MIČIĆ, Višnja. *Dete čitalac i hronologija čitanja*. Beograd: Učiteljski fakultet, 2020. [orig.] Мићић, Вишња. *Дете читалац и хронологија читања*. Београд: Учитељски факултет, 2020.
- NP1 2017: *Pravilnik o planu nastave i učenja za prvi ciklus osnovnog obrazovanja i vaspitanja i programu nastave i učenja za prvi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja*. Dostupno na: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/pg/ministarstva/pravilnik/2017/10/1/reg.10.9.2023>. [orig.] *Правилник о плану наставае и учења за први циклус основног образовања и васпитања и програму наставае и учења за први разред основног образовања и васпитања*. Доступно на: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/pg/ministarstva/pravilnik/2017/10/1/reg.10.9.2023>.
- NP2 2018: *Pravilnik o programu nastave i učenja za drugi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja*. Dostupno na: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/pg/ministarstva/pravilnik/2018/16/3/reg.10.9.2023>. [orig.] *Правилник о програму наставае и учења за други разред основног образовања и васпитања*. Доступно на: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/pg/ministarstva/pravilnik/2018/16/3/reg.10.9.2023>.
- NP3 2019: *Pravilnik o programu nastave i učenja za treći razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja*. Dostupno na: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/pg/ministarstva/pravilnik/2019/5/3/reg.10.9.2023>. [orig.] *Правилник о програму наставае и учења за трећи разред основног образовања и васпитања*. Доступно на: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/pg/ministarstva/pravilnik/2019/5/3/reg.10.9.2023>.
- NP4 2019: *Pravilnik o programu nastave i učenja za četvrti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja*. Dostupno na: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/pg/ministarstva/pravilnik/2019/11/1/reg.10.9.2023>. [orig.] *Правилник о програму наставае и учења за четврти разред основног образовања и васпитања*. Доступно на: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/pg/ministarstva/pravilnik/2019/11/1/reg.10.9.2023>.
- OPAIĆ 2009: OPAIĆ, Zorana. *Antologija srpske poezije za decu predzmajevskog perioda*. Beograd: Učiteljski fakultet, 2009. [orig.] Опачић, Зорана. *Антологија српске поезије за децу предзмајевског периода*. Београд: Учитељски факултет, 2010.
- OPAIĆ 2011: OPAIĆ, Zorana. *Naivna svest i fikcija*. Novi Sad: Zmajeve dečje igre, 2011. [orig.] Опачић, Зорана. *Наивна свест и фикција*. Нови Сад: Змајеве деље игре, 2011.
- RMS 2011: NIKOLIĆ, Miroslav (prir.) (2011). *Rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska, 2011. [orig.] Николић, Мирослав (прир.). *Речник српског језика*. Нови Сад: Матица српска, 2011.
- VUKOMANOVIĆ RASTEGORAC 2016: VUKOMANOVIĆ RASTEGORAC, Vladimir. *Jezik i stil poezije za decu predzmajevskog perioda (doktorska disertacija)*. Beograd: Filološki fakultet, 2016. [orig.] Вукомановић Растегорац, Владимир. *Језик и стил поезије за децу предзмајевског периода (докторска дисертација)*. Београд: Филолошки факултет, 2016.
- VUKOMANOVIĆ RASTEGORAC 2017: VUKOMANOVIĆ RASTEGORAC, Vladimir. „Kako je poezija pokušala da podučava decu: jedan mogući uvod u ideologiju teksta (stilistički i metodički aspekt)”. *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*, knj. 65, sv. 3: str. 961–978. [orig.] Вукомановић Растегорац, Владимир. „Како је поезија покушала да подучава децу (стилистички и методички аспект)”. *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, књ. 65, св. 3: стр. 961–978.

VUKOMANOVIĆ RASTEGORAC 2024: VUKOMANOVIĆ RASTEGORAC, Vladimir. „Individualni neologizmi u pesništvu za decu Dejana Aleksića – jezički aspekti i metodički potencijali”. *Novorečje*, knj. 5, br. 9: str. 126–143. [orig.] Вукомановић Растегорац, Владимир. „Индивидуални неологизми у песништву за децу Дејана Алексића – језички аспекти и методички потенцијали”. *Новоречје*, књ. 5, св. 9: стр. 126–143.

Извори

- BOŽIĆ 1875: *Božić: dar dobroj deci. Tečaj 2*. Pančevo: Braća Jovanović, 1875. [orig.] Божић: *дар доброј деци*. *Течај 2*. Панчево: Браћа Јовановић, 1875.
- BOŽIĆNE PESME 1862: *Božićne pesne za srbsku pravoslavnu junost*. U Zemunu: Pečatanе i izdate pečatnjom I. K. Sopronovom. [orig.] Божићне ђсне за србску ђравославну јуносић. У Земуну: Печатане и издане печатњомъ I. К. Сопроновомъ.
- ĆIRIĆ 1872b: ĆIRIĆ, Isa, „Tri pitanja”. U S. Popović (ur.), *Venac pesama*. Pešta: Brzotis Viktora Horanjskoga (1872): str. 6. [orig.] Ћирић, Иса. „Три питања”. У С. Поповић (ур.), *Венац ђесама*. Пешта: Брзотис Виктора Хорањскога (1872): стр. 6.
- ĆIRIĆ 1872a: ĆIRIĆ, Isa. „Golub i čela”. U S. Popović (prir.), *Slike i prilike*. Pešta: Brzotis Viktora Horanjskoga (1872): str. 16. [orig.] Ћирић, Иса. „Голуб и чела”. У С. Поповић (прир.), *Слике и ђриликe*. Пешта: Брзотис Виктора Хорањскога (1872): стр. 16.
- DAN I NOĆ 1877: *Dan i noć. Darak dobroj deci*. U Novome Sadu: Srpska knjižara braće M. Popovića, 1877. [orig.] Дан и ноћ. *Дарак доброј деци*. У Новоме Саду: Српска књи-жара браће М. Поповића, 1877.
- DESPOTOVIĆ 1865: DESPOTOVIĆ, Petar. *Neven ili Pesme za decu*. Sombor: Štamparija A. Vagnera i drugara, 1865. [orig.] Деспотовић, Петар. *Невен или Песме за децу*. Сом-бор: Штампарија А. Вагнера и другара, 1865.
- DESPOTOVIĆ 1866: DESPOTOVIĆ, Petar. „Veselosť”, „Kolko puta Bogu zahvaliti treba” „Dete i jagnje”. *Prijatelj srbske mladeži*, knj. 1, br. 4, 6, 9: str. 58, 104, 182. [orig.] Деспотовић, Петар, „Веселост”, „Колко пута Богу захвалити треба”, „Дете и јагње”. *Пријатељ србске младежи*, књ. 1, бр. 4, 6, 9: стр. 58, 104, 182.
- DESPOTOVIĆ 1872: DESPOTOVIĆ, Petar. „Večernja pesma”. U S. Popović (prir.), *Venac pesama*. Pešta: Brzotis Viktora Horanjskoga (1872): str. 11. [orig.] Деспотовић, Петар. „Вечер-ња песма”. У С. Поповић (прир.), *Венац ђесама*. Пешта: Брзотис Виктора Хорањ-скога (1872): стр. 11.
- DESPOTOVIĆ 1873: DESPOTOVIĆ, Petar. *Čestitke o imendanu, novoj godini i krsnom imenu, za školsku i drugu decu srpsku*. Pančevo: Nakladom knjižare braće Jovanovića, 1873. [orig.] Деспотовић, Петар. *Чесѣићке о имендану, новој ђодини и крсном имену, за школску и грују децу српску*. Панчево: Накладом књижаре браће Јовановића, 1873.
- GOLUB 1879: Nepoznati autori. „Dobra seja”, „Pesma na početku škole”, „Drži red!”. *Golub*, knj. 1, br. 4, 9, 10: str. 57, 129, 152. [orig.] Непознати аутори, „Добра сеја”, „Песма на по-четку школе”, „Држи ред!”. *Голуб*, књ. 1, бр. 4, 9, 10: 57, 129, 152.
- GRČIĆ 1869: GRČIĆ, Jovan (Milenko). *Pesme*. Beč: Tiskarna L. Slomera i druga. [orig.] Грчић, Јован (Миленко). *Песме*. Беч: Тискарна Л. Соммера и друга.
- GRČIĆ 1872: GRČIĆ, Jovan (Milenko). „Jesenje lišće”. U S. Popović (prir.), *Božićni dar: niz pesama*. U Novome Sadu: Srpska narodna zadružna štamparija (1872): str. 22. [orig.] Грчић, Јован (Миленко). „Јесење лишће”. У С. Поповић (прир.), *Божићни дар: низ ђесама*. У Новоме Саду: Српска народна задружна штампарија (1872): стр. 22.
- JOVANOVIĆ 1879: JOVANOVIĆ, Vladislav. „Jogunica”, „Dobar đak”. *Golub*, knj. 1, br. 5, 7–8: 68–69, 117. [orig.] Јовановић, Владислав. „Јогуница”, „Добар ђак”. *Голуб*, књ. 1, бр. 5, 7–8: 68–69, 117.

- MILAŠINOVIĆ 1867: MILAŠINOVIĆ, Stevan. „Laku noć!” *Prijatelj srbske mladeži*, knj. 2, br. 23–24: str. 192. [orig.] Милашиновић, Стеван. „Лаку ноћ!”. *Приятель србске младежи*, књ. 2, бр. 23–24: стр. 192.
- NENADOVIĆ 1860: NENADOVIĆ, Ljubomir. *Pesme*. Zemun: Izdao i pečatao I. K. Soprom. [orig.] Ненадовић, Любомир П. *Песме*. Земун: Издао и печатао И. К. Сопромъ, 1860.
- NENADOVIĆ 1863: NENADOVIĆ, Ljubomir. „Marko i lopta”. *Dar dobrom učeniku* (1863): str. 8–9. [orig.] Ненадовић, Љубомир. „Марко и лопта”. *Даръ добромъ ученику* (1863): 8–9.
- NEŠKOVIĆ 1872: NEŠKOVIĆ, Mita. „Pogodi”. U S. Popović (prir.), *Slike i prilike*. Pešta: Brzotis Viktora Horanjskoga (1872): 59. [orig.] Нешковић, Мита Нешковић. „Погоди”. У С. Поповић (ур.), *Слике и њрилике*. Пешта: Брзотис Виктора Хорањскога (1872): 59.
- ORFELIN 1765: O[RFELIN], Z[aharija]. *Melodija k proleću*. V Novom Sade, 1765. [orig.] О., З. *Мелодіа къ ѡролећью*. Въ Новомъ Садѣ, 1765.
- ORFELIN 1818: O[RFELIN], Z[aharija]. *Melodija ili stihosloviye k veselom proleću*. V Budime: Pismeni Kral. Vseučilišta Peštanskago, 1818. [orig.] О., З. *Мелодіа или сѣихословіе, къ веселом ѡролећу*. Въ Будимѣ: Писмены Крал: Всеучилища Пештанскаго, 1818.
- POPOVIĆ A. 1872: POPOVIĆ, Aleksa. „Dečko i tica”. U S. Popović (prir.), *Venac pesama*. Pešta: Brzotis Viktora Horanjskoga (1872): str. 27–28. [orig.] Поповић, Алекса. „Дечко и тика”. У С. Поповић (прир.), *Венац ѡесама*. Пешта: Брзотис Виктора Хорањскога (1872): стр. 27–28.
- POPOVIĆ I. 1866: POPOVIĆ, Ilija. „Nevaljali dečko Mita”. *Prijatelj srbske mladeži*, knj. 1, br. 7: str. 110. [orig.] Поповић, Илија. „Неваляли дечко Мита”. *Приятель србске младежи*, књ. 1, бр. 7: стр. 110.
- POPOVIĆ M. 1872: POPOVIĆ, Mita. „Srećan li sam...” U S. Popović (prir.), *Božićni dar: niz pesama*. U Novome Sadu: Srpska narodna zadružna štamparija (1872): str. 69. [orig.] Поповић, Мита. „Срећан ли сам...” У С. Поповић (прир.), *Божићни дар: низ ѡесама*. У Новоме Саду: Српска народна задружна штампарија (1872): стр. 69.
- POPOVIĆ S. 1872: POPOVIĆ, Stevan. „Volim”, „Četiri godišnja vremena”, „Mrav”, „Tica”. U S. Popović (prir.), *Venac pesama*. Pešta: Brzotis Viktora Horanjskoga (1872): str. 7–8, 13–14, 27, 28. [orig.] Поповић, Стеван. „Волим”, „Четири годишња времена”, „Мрав”, „Тика”. У С. Поповић (прир.), *Венац ѡесама*. Пешта: Брзотис Виктора Хорањскога (1872): стр. 7–8, 13–14, 27, 28.
- PRIJATELJ SRBSKE MLADEŽI 1866: *Prijatelj srbske mladeži*. U Somboru: Brzotiskom Andrije Vagnera i druga. [orig.] *Приятель србске младежи*. У Сомбору: Брзотиском Андрије Вагнера и друга, 1866.
- RADIČEVIĆ 1872: RADČEVIĆ, Branko. „Pozdrav”. U S. Popović (prir.), *Venac pesama*. Pešta: Brzotis Petra Horanjskoga (1872): str. 15. [orig.] Радичевић, Бранко. „Поздрав”. У С. Поповић (прир.), *Венац ѡесама*. Пешта: Брзотис Петра Хорњанскога (1872): стр. 15.
- RAJKOVIĆ 1862: RAJKOVIĆ, Đorđe. *Jed i med*. U Novome Sadu: U pećatnji dra Danila Medakovića, 1862. [orig.] Райковић, Ђорђе. *Едъ и медъ*. У Новомъ Саду: У Печатњи д-ра Данила Медаковића, 1862.
- SUBOTIĆ 1858: SUBOTIĆ, Jovan. *Dela Jovana Subotića. Knjiga 1. Pesne lirske*. U Karlovci: U mitropolitско-gimnazijalnoj Tipografiji. [orig.] Суботић, Јован. *Дѣла Јована Судботића. Књига I. Пѣсне лирске*. У Карловци: У митрополитско-гимназијалној Типографији, 1858.
- SUNDEČIĆ 1856: SUNDEČIĆ, Jovan. *Niz dragocjenoga bisera ili Duhovne i moralne pjesme za djecu*. Zadar: Knjigorečatnja Br. Batara, 1856. [orig.] Сундечић, Ј. *Низъ драгоцѣноѣ*

бисера или Духовне и моралне ѿѣсме за дѣцу. Задар: Књигопечатња Бр. Баттара, 1856.

SUNDEČIĆ 1865: SUNDEČIĆ, Jovan. *Niz dragocjenoga bisera ili Duhovne i moralne pjesme za djecu*. Na Cetinju: U Kneževskoj pečatnji, 1865. [orig.] Сундечић, Ј. *Низ драгоцијенога бисера или Духовне и моралне ѿјесме за дјецу*. На Цетињу: У Кнежевској Печатњи, 1865.

Vladimir M. Vukomanović Rastegorac

HOW TO REVIVE THE HOMELAND OF SERBIAN POETRY FOR CHILDREN: POETRY IN THE PERIOD BEFORE J. J. ZMAJ AND ITS METHODOLOGICAL POTENTIAL

Summary

Although it is considered the homeland of Serbian poetry for children, the privileged literary-historical place of poetry in the period before J. J. Zmaj has not experienced any significant progress in its reception. Therefore, the aim of this text is: 1) to present the reasons in favor of its actualization in a contemporary context, 2) to point to the corpus of texts that could be close to children today, and 3) to offer elements for a methodological interpretation that would contribute to the revival of our literary heritage for children. The paper focuses on the possibilities of interpretation and critical observation of the poetry, but also opens up possibilities related to the development of language skills.

Keywords: poetry for children, speech development methodology, teaching methodology of the Serbian language and literature